

habile est quidem, sed eum mentis compotem ostendunt verborum, plagarumque ad tempus tolerantia: hinc imbecillitate corporis, non mentis deliquo peccasse videtur. Quin et Hilarium, qui procul a Sirmio aberat decipi potuisse famae rumore addit, formulamque, qualem Hilarius narrat, debuisse Semi Arianis displicere; ideoque ab eo adulteratam referri. Addit et alia. Et quamuis isthaec omnia ab his qui sententiam oppositam tuentur, adposite soluantur, non tamen his meliora sunt, quae ipsi adducunt: immo et Athanasii, Hilarii, Epiphani, Socratis, et Theodoretii dicta quam facillime in sensum ab Aguirre expressum trahi poterunt, scilicet, *ad horam* cessisse Arianis Hosium, imbecillitate quidem corporis, non deliquo mentis. Verbo: quum in aequali testimoniorum discrepantia sint fauorabilia oppositis praeferenda, optimo ac laudabili consilio a Card. Aguirre factum esse iudicamus, vt tanti Viri famae, atque Hispani nominis gloriae consuleret. Dabunt itaque nobis veniam Recentiores Critici, si malumus cum Aguirre, quam cum ipsis in tenebris sedere. Neque deinde possumus serena fronte Vasaei, Marianae, aliorumque hispanicarum rerum scriptorum elucubrations euoluere, atque in eisdem Sanctissimum Hosium in impietate Ariana defunctum legere: quin miramur sane homines summos, itemque Hispanum alterum in hanc abire sententiam. Sed homines sunt, ne quid amplius dicamus.

Quam vero Card. Aguirre adornauit sententiam, eandem ad metam vsque perduxit Cl. Enricus Florezius Frater Eremita Augustinensis, Vir in rebus sacris hispanicis euoluendis, illustrandis, atque in ordinem suum locandis diligentissimus, oculatissimus, fidiissimus. Neque enim eo contentus est, vt Hosii lapsum extenuet, sed vltra progreditur, vt a crimine per summam Arianorum inuidentiam ipsi tributo, purget penitus, ac vindicet. Vicerit ille nec ne, iudicabunt alii: nobis interim omnimode probantur, ac decretoria habentur quae legimus. Ipsum adeat cui plus otii datum est vt haec quaeratur, quam nobis vt eadem fuse tradamus (17).

CA-

(17) Tom. x. Tract. 11. cap. 5. a n. 9. per totum.

CAPVT IX.

Eorum argumentis occurritur, qui Patrum fidem labefactare sunt conati. Ac primum quoniam illi sue rint perhibetur.

Quae fuerit Ecclesiae fides, atque doctrina erga personarum Trinitatem in vnitatem essentiae a Christo Domino Apostolis tradita, et ab Apostolis ad Discipulos suos perenni successione traducta, atque qua puritate ad Nicaeni 1. Concilii tempora permanerit, Augustini grauissima auctoritas nos edocet. Scribit enim (1): »omnes quos »legere potui, qui ante me de Trinitate scripserunt Catholici Trac- »tatores hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, »et Filius, et Spiritus Sanctus vnus, eiusdemque substantiae inse- »parabili aequalitate diuinum insinuant vnitatem«, cet. Tamen Petrus Iurieu Caluianus Minister adeo proeac ac temerarius fuit, vt in *Tableau des Socinianisme* totus sit in probando aliam prorsus de hoc Mystero Antenicaenorum Patrum fuisse sententiam, longaque aliud olim in Ecclesia creditum, quam quod a Nicaeno Concilio definitum fuit. Eo enim iudice veteres omnes Ecclesiae Magistri miserii sunt, insulsique Theologi, e Platonis magis, quam e Christi Schola politii, quorum non est nisi prope terram palustrium auium instar, volatus, nec nisi praua, et absurda de Personarum diuinarum aequalitate sententia. Huic autem impudentissimo Sanctorum PP. accusatori praeuere, aut se adiungere alii, praesertim Sociniani omnes, Clericus, Wolzogenius, Caucus, Crellius, Noui Ebionitae, ceteri: ac quod sine lacrymis vix queo dicere, Nostratum nonnulli, quos inter Petauius vnus est, qui adeo licentissime id fecit, vt piorum omnium, doctorumque hominum censuram hac in re iure meritoque sustinere sit coactus: quandoquidem trium priorum Ecclesiae saeculorum Patres Arianismi Fautores describit. Extat iudicium Cl. Simonii, quod ex Dictionario Ecclesiastico eisdem quibus scriptum est verbis, atque idiomate (2), transcribere placet, vt lectores nostros in Petauio legendo cautos reddamus. »S' il y a quelque chose a »reprendre dans les livres de Pétau, c' est principalement dans le »second tome de ses dogmes theologiques, où il paroît favorable
Tom. I. Pp. »aux

(1) Lib. 1. de Trinitate, cap. 4.

teurs Ecclesiastiques pag. 28. Mot Pe-

(2) Dictionaire Historique des Au-

tau, Tome quatrieme.

»aux Ariens : il est vrai qu' il adouci dans se préface ces endroits :
 »là ; mais comme le corps du livre demeure dans son entier , &
 »que la préface , qui est un excellente pièce , n' est venue que après
 »coup , on n' a pas tout-à-fait remédié au mal que ce livre peut
 »faire en ce temps-ci. Les nouveaux Unitaires se vantent que le Pe-
 »tre Pétau à mis la tradition de leur côté. J' ai vu ici des gens , qui
 »croyoient que Grotius , qui avoit des grandes liaisons avec Crellius ,
 »& quelques autres Sociniens , a surpris ce savant Jésuite «.

Quae autem sint momenta , quibus in Patribus accusandis homines isti ducuntur , ordine suo dicamus , et eorum leuitatem monstremus.

Contra Ignatium itaque Martyrem haec obiiciuntur : quod Christus in Ignatianis Epistolis Patri subiectus dicatur ; a Patre misus , Patris minister , allaque huiusmodi. Similiter : quod Ignatius comparat Patrem Episcopo , Filium Presbytero , quo exemplo Ariani etiam utebantur. Demum : quod in Epistola ad Smirnaeos scribit , Christum esse Dei Filium secundum voluntatem Dei.

Aranea tamen ista sunt , quae Sandius praesertim nimium exag-
 gerat (3). Quae enim primo opponuntur et Scripturis apprime congruunt , et facillime a nobis superioribus capitibus sunt explica-
 ta. Recolantur quae dicta sunt : neque enim actum agere nobis licet. Exemplum deinde quo S. Martyr utitur , in hoc sensu verum est , quod Filius habet substantiam diuinitatis a Patre , quo modo Presbyter ab Episcopo Sacerdotii recipit characterem : neque mirum cuique esse potest , haereticos Sanctorum exemplis abuti , vt in prauum sensum detorqueant , quum et Scripturis diuinis abutantur saepius. Demum Ignatii dictum in Epistola ad Smirnaeos hanc exquirat explicationem : Christus est Filius Dei » secundum voluntatem et » potentiam Patris « , quatenus Filius voluntarie , et non coacte genitus est , ac procedit a Patre non inuito , atque infirmo , sed omnipotente , et volente ; esto : quatenus voluntas , et potentia sunt principium creaturarum ; nego.

Contra Iustinum sic argumentatur Petauus : in Dialogo cum Tryphone non semel ille Filium Patre inferiorem adpellat , itemque Dei administrum , in secundo loco habendum , ac potestatem post Parentem dicit. Docet quoque Filium Mosi ac Prophetis adparuisse , quum Deus inuisibilis sit : Iustinus ergo Verbi diuinitatem aperte negauit.

De.

(3) In Nucleo Hist. Ecclesiast. Lib. I.

Deinde arguit Sandius : in QQ. et RR. ad Graecos docet Iustinus , genitum et conditum non differre : et in Euerfione Dogmatum Aristot. ait , » fuisse aliquando cum non fuerit id , quod genitum est « . Quod est perfidiae Arianac vsitarum proloquium. Adiungit et comparationem Ignis et Verbi , vt Filii generationem declaret : quae abs-
 dubio declarationes Arianorum blasphemiae vel maxime adcommodan-
 tur : Arianis igitur adnumerandus ille est.

Vltimo insurgit Episcopus : iuxta Iustini mentem , in Dialogo cum Tryphone expressam , ex Scripturis probatur , Iesum Nazarenum esse Christum Dei , idque certa fide tenendum esse , tametsi non constaret hunc esse Deum Vniuersi conditorem : non ergo credidit Ius-
 tinus Verbi diuinitatem adeo certam esse , vt sit fidei articulus , cuiusmodi est Redemptoris.

His autem ad hunc modum occurrimus. Ad primum responde-
 mus , dici Filium a Iustino Patre inferiorem , quoniam ab illo genitus est : nam vt explicat S. Thomas (4) , » maior est Pater ratione » paternitatis , non ratione naturae , maior quia dat , sed Filius mi-
 » nor non est , sed aequalis , quia totum quod habet Pater , acci-
 » pit : minor enim non est donante , cui vnum , idemque donatur « . Quando vero dicitur Filius , Patris administer non aliud designatur , quam habere Filium a Patre potentiam , et efficiendi vim , a quo habet et Deitatem , non autem quod Filius sit Patris instrumentum , quod non sua , sed Patris tantum , seu causae principis virtute agat. Hoc pacto etiam habendus secundo loco Filius , et potestas post Parentem a Iustino dictus est , origine scilicet , quia a Patre genitus , non amplitudine , et maiestate , quia vna Patris , Filique est natura , dignitas et maiestas.

Quo autem spectauerit ille dum ait , Filium olim Mosi et Patriarchis adparuisse non Patrem , quia Deus inuisibilis est ? Peruagatum est veterum Parrum , complures in ea fuisse sententia , quoties in lege veteri Deum Patriarchis adparuisse legimus , ipsum reuera non in sua quidem specie , quae sub oculis corporeis cadere minime potest , sed in humana specie se praebuisse spectabilem : Filium autem non Patrem in ea effigie se propterea obtulisse , quod iam vel tunc vellet futurae Incarnationi pracludere.

Secundum , qua parte illud opponit quod ex QQ. et RR. ad Graecos sumitur , nihil negotii exhibet : omnes enim inter Eruditos conue-

Pp 2

nit,

(4) Lib. IV. contr. Gentes , cap. 14.

nit, librum hunc spurium esse, et Iustino suppositum, quod vel hinc solum patere potest, quod eius auctor Manetis saepe meminerit, inductamque ab eo haeresim insectetur, quae plusquam saeculo integro Iustino posterior est. Alter etiam liber, qui Aristotelicorum dogmatum Euerio inscribitur, nequit esse, quem scripsisse Iustinum Photius in Bibliotheca testatur: nam hic primum dumtaxat, et secundum Physicorum librum impugnabat; ille autem vsque ad viii. Physicorum procedit. Fac tamen, opus hoc genuinum Iustini foetum esse. De mundo utique, quem Aristoteles aeternum posuit, non de Verbo Dei, quod ille plane nesciuit, ibi sermo est: mundum vero factum et genitum promiscue dici, non diffitentur, qui graece norunt. Nam Graeci promiscue dicunt *γεννητός*, & *διαισθητός*.

Neque si Iustinus petitis ex humano verbo, et igne comparationibus Diuini Verbi generationem illustrasset, posset in erroris suspicionem vocari, quum ad idem mysterium illustrandum Athanasio et Augustino comparationes huiusmodi fuerint vsitatae (5).

Tertio sic occurrimus: Iustinum in hoc Dialogo Verbi praecoxistentiam, ac diuinitatem pluribus argumentis probare: deinde eiusdem Verbi incarnationem: hanc vero Tryphone negante, et nondum Messiam venisse dicente, quia est prorsus incredibile, quod nascatur in tempore Verbum aeternum, et ante saecula genitum, recte Iustinus instat, frustra a Iudaeis denegari hac de causa Messiae aduentum quia ipsi non credunt, futurum esse ipsum Deum, sed purum hominem. Ea propter in hac Iudaeorum hypothese, etiamsi falsa esset, non satis Verbi diuinitas demonstraretur: tamen ex iam impletis Prophetarum vaticiniis apertissime Christum venisse constaret: quare non poterat aduentus eius Iudaeis non certus esse. Itaque duas in hoc Dialogo quaestiones Iustinus versat: vnam de Messiae diuinitate, alteram de eiusdem hominis facti oeconomia, atque alteram ab altera secernens, contendit, negari non posse iam aduenisse Messiam, quod aduentus eius apertissimis Prophetarum oraculis comprobetur, etsi Deum illum simul et hominem fore in diuino eloquio non esset perinde apertum, et denotatum. In forma autem distinguendum sic erit: et Iustinus arguit in falsa Tryphonis hypothese, esse: absolute negat Verbum ante incarnationem extitisse, nego. Quin id Iustinus probat, adseritque, se minime adsentiri quibusdam illius aetatis haereticis, Ebionitis nempe, genere quidem, seu professione Chris-

(5) In Lib. de Decret. Nicaen. = Tract. xiv. in Ioannem.

Christianis, dogmate vero Iudaeis: ait enim: »sunt. . . nonnulli ex genere nostro, contentes, ipsum esse Christum, sed hominem ex hominibus genitum esse adfirmant: quibus ego minime adsentior«. Quid tandem pro Iustini recra, ac sincera fide tuenda expressius his eius verbis adduci poterat?

Contra Athenagoram philosophum praestantissimum Petauius: docuit Athenagoras in Apologia, Filii substantiam prius fuisse in Deo Patre, quam per generationem propriam hypostasim haberet: neque aeternum Filium credidit, neque aliquando saltem a Patris personalitate distinctum. Addit: ipse adfirmat etiam, Verbum esse in efficacia, et prodixisse quum mundus ex nihilo educus est: illud item vocat »primogeniam Patris progeniem, quae ut cunctarum rerum »idea, et perfectio foret, progressa est, iuxta illud Prou. viii. Domini »nus creauit me initio progressionis eius, ad opera sua«, cet. Tandem: quod Verbum »Mentem et Rationem Patris« adpelleret: at Patris Mens ac Ratio nullo pacto ab ipso distinguuntur: Athenagoras ergo minime credidit Verbum aeternam personam a Patre diuersam, sed Arianis, ac Sabellianis fauit.

Haec tamen non tanti momenti sunt, vt praeclarissimum Christianae Religionis vindicem eiusmodi erroris non accusare solum, sed et damnare cogamur. Primum ergo hac soluitur notissima distinctione. Fuit substantia Filii in Deo Patre priusquam propriam haberet hypostasim tempore quidem; iuxta Athenagoram, nego: origine et ordine, concedo. Quod si Arianae haereseos insimulandus hoc nomine est Athenagoras, et insimulandus erit S. Alexander Alexandriae Episcopus, quem iisdem verbis vsum ad probandum, non ex nihilo, sed ex Patris substantia Verbum esse, scribit ad Eusebium Nicomediensem Arius ipse. Verum tantum abest, vt haec Patrum loquendi formula Ario et Sabellio consentiat, quin e diametro cum Arianis praecipue pugnet, qui dicebant Verbum esse creatum, et productum ex nihilo. Quod vt falsum prorsus Patres, et implissimum euincant, genitum ex ipsa Patris substantia adserunt, qui, vrpote genitor, ordine solum, et relatione Filium praecedat, non tempore et causalitate: quoniam vt Athenagoras ipse loquitur, ab aeterno Pater est rationalis: ergo et ab aeterno *λογος*, et Verbum habet.

Secundum verissimum illud est absque sempiternae generationis praecudio: per Verbum enim res omnes effectae sunt, sed tamen a principio Deus Verbum in se habuit. Quod ergo Athenagoras ait:

»Ver

»Verbum esse in efficacia, et prodiisse quum mundus ex nihilo eductus est, hoc vnum significat, infinitam Dei potentiam, acque ac sapientiam in rerum creatione fuisse manifestatas. »Vbinam autem in his error ille crasissimus, binae scilicet natulitatis Verbi, quarum prior rudis, impolita, et imperfecta ante saecula, formata altera, et vsquequaque expleta, quando vniuersitas rerum a Deo creata est? »Quid erit inuerecunde calumniari, si hoc non est? Sed et inepre quoque ac imperite illud Athenagorae culpa loco ponitur, quod Filium primogeniam Patris progeniem dixerit: illustrius etenim Verbi a Patre distinctio patere ex nullo alio poterit, quam quod dicatur, primigenia, cet. Haec siquidem in vnam, eandemque personam quadrare haud possunt. »Quid ergo? Quum distinctionem Verbi a Patre Athenagoras adstruit, »tamquam diuersarum personarum diuinitatem ei abripit? Expendantur quae paullo ante ista haec verba scripserat, quibus omnis omnino erroris suspicio ab Athenagora amouetur: nam et Verbum omnium effetricem causam dicit, vnum cum Patre, in Patre esse, ac in ipso esse Patrem: »quid multis?

Tertio loco obiectum, sophisma redolet, a quo vt expediatur, Deum esse suam rationem, ac sapientiam dicimus, acceptis his vocabulis *substantialiter*, non vero *notionaliter*. Duplicem istam acceptionem omnes Theologi probatam habent in illis omnibus nominibus, videlicet, Mens, Ratio, Sapientia, cet. et in aliis quae essentialia dicunt. Atque qui ex hoc crimen Athenagorae inferunt, videant ne et Paullum in Sabellianis habeant, qui Christum »Dei Virginitatem et Dei Sapientiam praedicauit: «nam vt est Pater sua Mens, sua Ratio, ita et sua Virtus et Sapientia.

Contra Irenaei fidem haec Sociniani adducunt. Quod Lib. iii. adu. Haer. cap. 8. Patrem solum Deum appellari scribat: quod Verbum Patri subiectum adserat, cui Pater praeceperit vt mundum crearet: quod Lib. ii. cap. 27. et Lib. iv. cap. 6. Christo dei iudicium ignorantiam tribuerit, eumque propterea minorem Patre esse concludat: ergo Irenaeus haud recte de Verbi diuinitate sentit.

Respondetur ad singula: atque ad I. dicendum, Irenaeum ibi eos perstringere, qui mundi Creatorem alium esse a Deo summo autumabant: quin et ibidem scribit, Patrem cum Verbo suo Deum iuste appellari. Propositum itaque Irenaeo fuit, dum solum Patrem Deum appellari scripsit, non quidem alias indiuiduae eiusdem Dei-

ta.

tatis hypostases explodere, sed commentitium Demiugon, quem Gnostici mundi Creatorem esse credebant, aliaque Gentilitatis numina.

Secundo haec sit responsio: praecepti nomine significatam per Irenaeum, minus quidem proprie, aeternam ipsam generationem, qua Pater Filio vt naturam, sic et omnia condendi vim, et potentiam communicauit: scribit siquidem ibi et contra Gnosticos, qui mundum conditum ab inferioribus Angelis blasphemabant, contra quos adserere nititur Irenaeus, non creaturam aliquam, sed Verbum illud qui generatione sua Patris *Vox* et *Praeceptum* est, esse mundi opificem. In eandem sententiam hanc loquendi formulam vsurpant Athanasius (6), Basilius (7), Cyrillus (8), alique.

Pro tertio soluendo arridet nobis sententia Massuer: ea nempe loquendi ratione castigari ab Irenaeo Gnosticorum impudentiam, se omnium mysteriorum altitudinem inuestigare iactantium: quorum audaciam vt frangeret, docuit neque Filium diem iudicii nouisse, nisi quatenus a Patre, vna cum substantiae participatione, sapientiae plenitudinem habet.

Ceterum et responderi potest, Christum iudicii diem ignorasse, vt hominem: non quod Christi humanitas mysteriorum cognitione fuerit destituta; sed quoniam istorum cognitio a natua humanitatis vi non oritur, qua Filius minor est Patre, sed ex natura diuinitatis, quae vna eademque in Patre et Filio est. Sunt praeter istas et aliae responsiones, quas praeterimus, vt ad alia veniamus.

Contra Clementem Alexandrinum non Iurieu, et Clericus solum, sed et Petauus opponunt. Primo: quod Lib. v. Stromatum scripserit, »sapientiam Dei, quae omnia permeat, primum fuisse a Deo »creatam«. Secundo: quod Lib. vii. Filii naturam »soli omnipotentis est. Tertio: quod Photius varios ex libris Hypotiposeon Clementis errores notans, hunc eidem secundo loco adtribuat (9): »Filiolum etiam ad creaturam sortem deprimit«. Inter Scriptores ergo Verbi diuinitati infensos, Clemens adnumerandus est.

Leuia tamen ista sunt ad adcusandum erroris eximium hunc Ecclesiae Magistrum. Primum enim, quod ex Ecclesiast. xxiv. Clemens depromsit, haud aduersatur veritati: accipiendum enim est de Sapientia, quatenus a principio in rerum creatione ad hominum cap-

tum

(6) Contra Gentes.

(7) L. b. de Spirit. Sanct. cap. 16.

(8) Lib. xxix. Thesaurorum.

(9) Biblioth. Cod. cix.

tum descendit: quo sensu dici *primogenitum* creaturarum Athanasius adnotat (10). Hinc sapientiam Clementem appellat » quae omnia permeat«, egregiam nempe creaturarum connexionem, et productionem. Nec enim aliter sentire potuit, qui eodem libro demonstrat, vnum esse principium omnium, ingenitum, et improductum: quod deinde principium Patrem, et Filium simul esse adfirmat.

Secundum communiter Theologi interpretantur, dictam a Clemente naturam Filii Patri »propinquissimam«, quod vna, eademque vtriusque natura, siue substantia sit. Damasus, minus proprie loquuntur Clementem fuisse ad hoc significandum: at neminem laetet, quod Hieronymus animaduertit (11), quaedam a Patribus ante Arianam haereseos ortum, »innocenter et minus caute dicta, quae non possint peruersorum hominum vitare calumniam«. Porro id fuisse Clementi propositum, quod verbis minus aptis minusque rectis expressit, qui dubitet, oculos, animumque in ea quae mox de Filio scribit, intendar. »Dei Filius, ait, non diuisus, non dissectus, non migrans e loco in locum, sed vbique semper existens, nec vllò modo circumscriptus: totus oculus, omnia videns, omnia sciens, et potestates potestate perscrutans«, cet. Quae omnia adeo vnus veri Dei propria sunt, vt nemini, qui verus Deus non sit, communicari vllò modo possint. Sunt huic similia, quae in eodem Lib. vii. Stromatum, tum in adhortatione ad Gentes, et in i. Paedagog. adfert testimonia.

Tertium sic soluendum est: non esse aequi verique amantis hominis ad alicui inuidiam creandam testimonia repetere ex iis libris, quorum auctor incertus est; genuinos autem praeterire, in quibus certus auctor oppositum luculentissime prodit. Id quod Clerico accidisse vt Clementem insimularer videmus, persuasum relinquens liberos Hypotiposeon Clementis genuinum foetum esse, quod vel ipso Photio teste, haud exploratum est. Etenim in eodem codice, vnde Clemens argumentum adripuit, de vero eorundem auctore Photius dubitat, dicens: »alia id genus sexcenta voce blasphemia nugatur, siue ipse, siue quis alius eius personam indutus«. Germana deinde ac certe Clementis opera recensens Cod. cx. et cxi. scribit, auctorem Paedagogi »stolidis ac blasphemis«, quae in libris Hypotiposeon sunt, opinionibus, »omnino vacare«, seu nullam earum habere: atque in libris Stromat. multa quae in libris Hypotiposeon dicta fuerant

(10) Orat. iii. contra Arianos.

(11) Apolog. ii. adu. Ruffinum.

rant oppugnat. Quid ergo? Fortassis erunt isthaec ex iis, quae ab Arianis interiecta sunt, ac dolo malo vitata, Ruffino teste (12)? Verosimillimum ex dictis apparet. Nec miramur satis, hominem tantam criticis peritiam ostentantem, atque tot artis huius praeceptiones parantem, haec subterfugisse, quae Tyrones ipsos haud latent. Sed haec monstra odium saepe parturire videmus. Et haec pro Clementis orthodoxia.

Contra Athanasium autem forasse illud vnum obicitur, quod Wolzogenius vrget ex Dialogo i. de Trinitate, ex interpretatione Theodori Baezae: nempe Patrem et Filium iuxta Athanasium vnum esse sola voluntatis concordia: qui et dogmata cum Symbolo quod Athanasianum vocant, pugnantia tradit. Sed fallitur Wolzogenius errore duplici. Primo quidem, quod non aduertat, in citato Dialogo statui post voluntatis et concordiae vnitionem, substantiae identitatem, omnemque in Deo negari distinctionem, praeter eam, quae oritur ex relationis oppositione. Secundo, quod tribuit Athanasio Dialogos de Trinitate, contra Eruditorum omnium sententiam: nam quidquid sit de vero illorum Scriptore, »inter doctos omnes conuenit non esse Athanasii«, ait Dupinius (13).

Addamus tamen hic, quandoquidem de libris Athanasio falso tributis iudicium sedit, et libri aperti sunt, quid nobis de Symbolo, Athanasii dicto, videatur: neque enim adiectionem hanc legentibus ingratam speramus: paucis tamen absolutum, auctoribus productis, ex quibus plenior notitia exhauiatur. Itaque Critici Recentiores validissimis argumentationibus ex genuinis Athanasii operibus Symbolum expungunt. Ita Dupinius (14), et Gaspar Iuvenin (15), ne omnes recensemus. Primum eorum argumentum hoc est: primi, apud quos Symboli Athanasiani mentio habetur, sunt Legati Gregorii IX. Constantinopolim misi anno c1063 ad Graecos Latinis conciliandos: adeo vt nullus ante annum millesimum Symbolum hoc sub Athanasii nomine laudauerit.

Secundum argumentum: falsum prorsus est, atque ex Ruffini historia ortum, Athanasium per sexennium in sicca latuisse cisterna, vt Arianorum insidiis subduceretur, vbi Symbolum conscripsisset: dicitur, idque Treueris contigisse.

Tom. I.

Qq

Tcrs

(12) In Apolog. pro O. igene.

(13) Tom. iii. Biblioth. pag. 73.

(14) In Notis ad scripta Athanas.

Tom. ii. Biblioth. pag. 101.

(15) Tom. vi. Institut. Dissert. 4. art. 3.

Tertium: quum in hoc Symbolo haereses Eutyctetis, et Nestorii apertissime refutentur, post exortas haereses illas, quas Athanasius multis annis praecessit, Symbolum exarari debuit.

Quartum: inter codices vetustos, minime sub Athanasii nomine Symbolum hoc reperitur; quo fit vt inter dubia, et incerta reponatur a nonnullis.

Quintum: absdubio Symboli auctor latinus fuit, quum Graeca exemplaria variant, et latina omnia consentiant: id enim aperte euincit, illud ex latino in graecum, non e contrario, translatum fuisse.

Sextum: nullus Latinorum Athanasii Symbolum produxit in controuersia de processione Spiritus Sancti cum Graecis, quae per annos prope quingentos perdurauit: quod argumento esse debet, haud cognitum opus eiusmodi sub Athanasii nomine.

Vltimum: videtur Athanasio adtributum propter vocabulorum similitudinem, quum reuera Athanasii Sinaitae opus sit. His momentis pugnant qui Symbolum Athanasio denegant: qui vero illud ei adtribuunt argumentantur primo: Ecclesia habet Symbolum vt genuinum Athanasii foetum, atque legitur ab eadem in officio Domini-cae, et in festo SS. Trinitatis ad Primam. Neque sola Ecclesia Latina illud tribuit Athanasio, verum et Constantinopolitana, Scruiana, Bulgarica, Rusica, et Moscouita, vt ad Caluinum scribit Ioann. Sarmata (16).

Secundo: communis sensus Scriptorum, qui Saeculo x. florere, aliorumque, quos perdifficile esset numerare, hic sane est, Athanasium esse Symboli auctorem. His consonant Romanae Ecclesiae hostes nonnulli, ac Graeci ipsi Refractorii.

Tertio: Codex Bibliothecae Palatinae, MS. antiquissimum Vaticananae, et peruetus item Codex Germanensis Lutetiae Parisiorum, id ipsum testantur.

Quarto: S. Augustinus (17) expresse hoc opus Athanasio assignat: nam in verba illa Psalmi: *per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem*: » de hoc Sole, inquit, Pater Athanasius » Alexandrinus Episcopus ita pulchre loquutus est: Filius Dei a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Similiter et Gregorius Nazianzenus in Oratione de laudibus Athanasii, loquens de Symbolo, quod Iouiniano missit vna cum Epistola nomine suo, et illustriorum Aegypti, Thebaidos, et Libiae Episcoporum, illud abs-

(16) Epist. 1. (17) In Psalm. cxx.

absdubio pro Athanasiano declarat. Haec pro Symbolo Athanasio adserendo, et vindicando.

Verum vtriusque opinionis fundamenta facilem habent, expeditamque solutionem. Respondetur itaque ad ea, quae primo loco sunt obiecta. Ad primum quidem: Auctores qui circa Saeculum x. vixere, inter quos Hincmarus, Hugo, et Haymo, hoc Symbolum tamquam Athanasii laudasse. Probabile quoque est meminisse huius Symboli Nazianzenum: atque ex ipso Symbolo sententias depromptas contineri in Concilio Augustodunensi anno 670. habito, et in iv. Toletano anno 633. celebrato. Accedit, quod euenire id ipsum Athanasii Symbolo potuit, quod plurimis Patrum scriptis euenisse nouimus, quae per plures annos latuerunt, postea tamen tamquam genuina recepta sunt.

Ad secundum dicendum: quod, etiamsi ignoretur tempus, ac locus, quo opera aliqua fuerunt elaborata, habentur tamen vt genuina. Fatendum ergo est, nondum exploratum satis esse, quo loco, et quo tempore Athanasius Symbolum conscripserit. Verosimilius autem videtur, id contigisse anno 339., quando apud Iulium Papam ab Eusebianorum factione innumeris petebatur calumniis. Haec vero quaerant alii, quibus plus otii datum sit.

Tertio sic respondemus: Spiritum Sanctum Ecclesiam suam aduersus haereses muniuisse. Non memorat autem Athanasius personas Eutyctetis, et Nestorii in Symbolo, de quo agitur: nec enim existebant, quum Symbolum elaborauit: traditur tantum in eo Catholica fides, quae semper perseuerat, atque verbis illis: » vnus omnino non confusione substantiae, cet. . . . nam sicut anima rationalis et caro vnus est «, cet. detestabiles illorum haereticorum errores profligantur.

Quarto occurrimus, Codices codicibus opposites, quos ex Petro Felcmano Coronaco (18) protulimus in argumento tertio pro sententia Athanasio fauente. Recolantur ibi dicta.

Quintum vt soluamus, concedimus scriptum primo fuisse Symbolum latina lingua, quam Athanasius aut Alexandriae didicerat, aut adsequutus est profugus. Addimus tamen, Athanasium ysum forte latini interpretis opera, vt fidem suam eo Idiomate Pontifici Iulio offerret, quod hic possidebat.

Sextum nullius roboris iudicamus. Quid enim in perantiqua illa

Qq 2

dis-

(18) In Variantibus Athanasii Ilectionibus.

disputatione hinc inde obiectum, et argumentatum sit, haud minutatim ad nos peruenit. Vnum certum est, huius Symboli auctoritate veteri Graecos ab Emmanuele Caleca (19), aliiſque.

In vltimo confutatio non est necessum vagari. Diuinare enim vellent Scriptores illi, quorum alii Athanasio, Eusebio Vercellensi alii, Vigilio Thapsitano nonnulli adscribunt, singulique iisdem premuntur argumentationibus ex antiquorum silentio peritis.

Hoc pacto soluta sunt argumenta, quae Symbolum Athanasio abripere videbantur: facilius autem soluuntur opposita. Primum enim sic soluimus: ab Ecclesia adpellari eiusmodi Symbolum Athanasianum, quod ex aureis Athanasii disputationibus a Theologo Latino exceptum sit, collectis, quae in eo Athanasii opere dispersae erant, sententiis, quibus exortas haereses impeteret, oppugnaret, debellaret. Vt enim paullo supra dictum fuit, ab Athanasio posteriores quoque haereses refelluntur.

Secundi haec est responsio: inepte nimis testes saeculi illius adduci, quum iuniores omnes sint, ad fidem faciendam, conciliandamque operi, quod Saeculo iv. decurrente conscriptum desideratur: quorum deinde alii vt plurimum calidi Ecclesiae hostes sunt; alii, Graeci nempe recentiores, magna ex parte illiterati: verum et inter hos conuenire hac temporum aetate, falso proferre Athanasii nomen Symbolum huiusmodi, Dupinius testis est (20).

Ad tertium haec dicimus: quod siue numerus, siue antiquitas considerentur, codices in argumento citati minime comparari possunt cum iis codicibus in quibus Symbolum non reperitur: neque deinde nomen Athanasii illi praefertur: sed nec ab antiquitate videntur conscripti. Quin et plura a Vigilio Thapsitano sub Athanasii nomine opera supposita scimus.

Postremum, qua parte Augustini auctoritate munitur, soluere possemus, negando Athanasii nomen in Augustino legi: id quod bona fide decepti adfirmarunt Possuinus, Bellarminus, Vazquezius, aliiſque: quoniam vero Macedo vnus est, qui fidem nostram exquirat, gloriabundus adserens, a se adinuentum in verusta Augustiniana editione ante Basileensem, non quidem in Commentariis in Psalmos, sed in Epistolam i. Ioann. vbi S. Dr. praefatum locum Psalmi producit: fide penes ipsum posita, respondemus, a Scido Antuanensi verba illa inserta fuisse ex marginis adnotatione. Ita colligitur ex collatio-

(19) Lib. ii. contra Graecos ipsos, cap. 20. (20) Tom. ii. pag. 72.

tione optimorum MSS., ex parenthesi textum intercipiente, ex Macedi ipsius haesitatione, qui tandem dicere coactus est: »videbatur additus veteri editioni«.

Quod autem spectat ad Nazianzeni locum, in eo neutiquam de Athanasii Symbolo sermonem esse dicimus, sed Gregorium respicere et ad Symbolum Nicaenum, et ad Epistolam Athanasii, cui Nicaenam fidem inseruit. Nicaeno enim Symbolo, eoque tantum, confutantur ii, qui vocem *omnium* negabant: et laudata Epistola confutantur, qui in Spiritum Sanctum blasphemabant: quae duo sunt in citata Nazianzeni Oratione expressa. Verum et Theodoretus, atque Nicephoras testantur, Athanasium confessionem mississe Nicaenam (21).

Atque his tandem argumenta, quae pro Symbolo Athanasiano stabant, enervata quoque sunt. Quid ergo in dissertatione ista amplectendum? Penes vnumquemque electio sit. Nobis interim ostendisse placet ex illis quaestionibus istam esse, quae adiaphorae quum sint, possunt absque fidei praeeiudicio, morumque discrimine in vtramque partem defendi.

Iam vero hoc expleto ad locum vnde digressi sumus, reuertamur, atque, qui supersunt Patres, ab hostium impugnationibus purgemus. Itaque.

Contra Dionysium Alexandrinum, eiusdemque historiam a nobis ex Athanasio contextam, stat Eusebii Chronicon, in quo annus Dionysii emortalis stabilitur praecedens electionem Dionysii Romani: ex quo subinde colligere opus est, illius Apologiam aduerterinam esse.

Sed respondendum, Eusebium ipsum Dionysianae Apologiae meminisse Lib. vii. Hist. Eccl. cap. 26. Ea propter, si reapse Chronicon eiusmodi contineat, hoc pacto corrigendum erit, vt Dionysius Romanus renuntiatus sit Papa die xx. Iulii anno Vulgaris Aerae 259., quo capto Valeriano a Sapore Persarum Rege solus regnare Gallienus coepit, mortuus autem fuerit regnante iam Aureliano die xvi. Decembris anni 271., Dionysius vero Alexandrinus vita functus sit anno xii. Gallieni, Aerae Vulgaris 266. Ita siquidem rem se habere liquet ex anno passionis Xisti martyrio coronati, nempe 258., et ex Epistola Synodica Concilii Secundi Antiocheni ad Dionysium, de qua ipse Eusebius eodem lib. citato cap. 30. Quod enim Dionysius

(21) Hist. Eccl. Lib. iv. cap. 3. = Lib. x. cap. 42.

sus Xisto successit post xi. menses, diesque 17. atque quod Synodus praefata coacta fuerit sub Aureliano circa annum 270. luce meridiana clarius iam redditum est. Genuina itaque certo habetur Dionysii Alexandrini Apologia; atque hinc recta illius de Trinitate sententia. Sed plura de his apud Emmanuelem Schelastrate (22).

Contra Basilium, cognomento Magnum, tandem tria adducunt. Primum: quod in duabus, quas ad Apollinarem dedit, Epistolis, plurima aduersus Ecclesiae de Trinitate doctrinam errata sint, quibus ad eum impietatis adcusandum Athanasius Anciranus Episcopus permotus est. Secundum: quod in S. Euppsychii festo de Trinitate disserens, Spiritus Sancti diuinitatem subdole reticuerit, eumque compararit cum fluuio per alueum distento. Tertium: quod Hom. xvii. Spiritum Sanctum non Deum, sed Dei Spiritum adpellarit, nec pari honore tres diuinas Personas prosequutus sit: saepe enim formulam hanc vsurpasse legitur: » gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto«. Prodidit ergo reuera Basilius veritatem Catholicam.

Ad singula tamen respondetur. Et ad primum quidem verbis ipsius Basilii, sic Epistola lvii. scribentis: » vt calumniam illam, quae aduersus nos inualuit, depellamus, conspicuum facimus omnibus, nihil nobis esse commercii cum illis, qui ad hunc modum loquuntur«. Numquam itaque Basilius de rebus ad fidem pertinentibus Epistolarum commercium habuit; et binae illae ab Athanasio Ancyrae Episcopo citatae Epistolae suppositae absdubio sunt.

Secundum criminationis caput strenue retudit Nazianzenus aiens (23): »ingens circa eum bellum est, cupientibus Haereticis nudam et apertam vocem ex Basilii ore abripere, vt ipse quidem ex Ecclesia expellatur; qui solus pene veritatis agniculus restat, et vltalis facultas, vicinis omnibus captis, ac subiugatis. Praestat itaque Oeconomiam quamdam ad veritatem fuisse adhibitam, nobis videlicet temporis nonnihil cedentibus, quam vt illa ob praedicationis perspicuitatem opprimatur. Non enim ex ea re aliquid damni facimus, si ex aliis quoque dictionibus, ex quibus id certo colligatur, Spiritum Sanctum Deum esse agnoscamus«. Quod si Monachi aliquot hanc prudentissimam Basilii Oeconomiam ignauiam iudicauerunt, contententes semper veritatem palam profitendam esse, non animaduertentes certe, longe haec duo inter se distare, quaerentibus non respondere, et insidias euitare silentio. Primum quidem numquam

li.

(22) Dissert. II. Antiq. Eccl. (23) Epist. xxvi.

licet: secundum autem nedum licere, sed et oportere quandoque, petitis ex Scriptura exemplis euincitur. Quid, quod Spiritum Sanctum Dei Spiritum adpellarit? Numquamne illum Deum esse confessus est? Expresse quidem id facit praesertim Homilia xlii. scribens: »confitendum est Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum«. Quando ergo Dei Spiritum eum vocat, Dei nomen, Veterum more, notionaliter sumit.

Tertium denique Basilius ipse etiam soluit in lib. de Spiritu Sancto cap. 25. demonstrans, in Doxologia, seu in hymno glorificationis eandem esse particulam *in* potestatem, ac particulam *cum*, et in idem plane redire » gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto, ac gloria Patri, et Filio cum Spiritu Sancto«. Atque proximo cap. 26. harum particularum differentia vitur ad exponendum diuinarum Personarum originem: et cap. 27. alteram etiam formulam adprobat, nempe, » gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto«, quam ab Apostolica Traditione repetit, eiusque frequentem in Ecclesia vsum eidem Traditioni acceptum refert.

Et his tandem caput hocce, itidemque Liber absoluuntur, in quibus longiores haud videbimur iis, qui materiei pertractatae dignitatem considerent: quin et plus iusto breuiiores, vel nobis ipsis tacentibus, quae presse ac summatim scripsimus, nos declant.

LIBER VI.

Dubia quaedam scholastica resoluuntur, quae ad explicandam huius Mysterii essentiam facere videntur; atque notiones, proprietatesque tribus personis communes declarantur.

Augustissimi huius Mysterii aduersus antiquos, nouosque hostes, pro virili nostra, veritate defensa, quae ad eiusdem essentiam, et quidditatem explicandam, vt Schola loquitur, spectant, sequitur vt pertractemus: processiones videlicet, relationes, aliaque tribus personis communia. Ne tamen in his plurimum immoremur, et aliarum